

Författningsjubileum

Under de nittio åren mellan Karl XII:s död och Karl XIII:s tronbestigning hade Sverige fyra eller fem skilda regimer, ett rekord för den tiden. Ibland föregick regimväxlingarna fredligt, ibland genom nästan oblodiga revolutioner. De inspirerande och ledande var några hundra personer med pengar, prestige och någon bildning, i stort sett på en gång adelsmän och ämbetsmän. Bönderna, den stora massan av befolkningen, hade föga eller intet med saken att göra; de godtog vad som skedde, okunniga, tillbakasatta och tålmodiga; då någon gång en "folklig" förbittring ledde till upplöpp eller revolt nedslags de hårt och bestämt av den samlade överheten. Olika system och teorier, från adelsparlamentarism till envælde, utbildades inom det härskande fåtalet, men ett par pålitliga regementen i Stockholm var trumfen i spelet, tillräckliga för att trygga eller kullkasta en regim. I Frankrike talade man under 1800-talet om de nya styrelser som vart tjugonde år från Paris genom telegrafens expeditioner till provinserna. Sverige hade varit föregångare.

Nu firar vi den sista av dessa omvälvningar genom att jublera inför 1809 års regeringsform. Den var ett verk av samma slags krafter som åstadkommit frihetstidens författningar och det gustavianska enväldet. Liksom Gustav III pressade fram förenings- och säkerhetsakten mot ett stånd, adeln, vilja nödgade hans bror Karl XIII bondeståndet att gå med på den nya regeringsformen. Men den grupp som tog ledningen 1809 var unga, radikala adelsmän. Sverige fick en för den tiden liberal författning, och vi åkallar den nu, inte för att den är en levande verklighet, utan för att den, formellt bevarad, utan svårare slitningar kunnat bilda ramen för uppkomsten av ett nytt Sverige.

I den minnesskrift som ett antal statsvetenskapsmän i dessa dagar utgivit framhåller några författare att regeringsformen aldrig haft samma plats i det folkliga medvetandet som vissa andra grundlagar, främst den amerikanska av år 1787 och den norska av år 1814; "icke ens inrättandet av svenska flaggans dag", skriver en av dessa fundersamma observatörer, har kunnat göra författningen till en folkets sak. Författningarna är inte svåra att finna. Den amerikanska författningen representerade på en gång en ny nations självständighet och dess enande. Den antogs efter heta och ingående debatter i samband med val och omröstningar; omkring en miljon medborgare i ett folk som ej var avsevärt större än det svenska tog direkt ställning till förslaget.

Författningen gav inte blott regler för styrelsens organisation, utan gav också bestämmelser av omedelbar betydelse för menige mans intresse; den har i det väsentliga förblivit oförändrad, och den har förblivit en ständigt av enskilda anlitad och av domstolarna tillämpad norm för avgörandet av frågor om medborgarnas rättsställning och statsmaktens kompetens. Beträffande den norska författningen gäller i huvudsak det samma. Framför allt blev denna författning, vida mer klart liberal än den svenska, en symbol för den nationella friheten, vunnit efter den långa föreningen med Danmark, och en garanti för upprätthållandet av denna frihet under den några månader efter grundlagsverket påtvungna unionen med Sverige.

Den svenska regeringsformen har åter — liksom många andra författningar världen runt — saknat förmåga att bli en eldstod för nationen. Den var, som det sägs i den återopade minnesskriften, "en ofolklig kompromiss, som ingen var riktigt entusiastisk för"; den framsteg inte ur en folklig debatt och möttes inte av nationellt intresse. Någon stilistisk glans fanns inte i aktstycket, endast i det åtföljande memorialet av Hans Järta. Den i riksdagen ledande gruppen, 1809 års män, hade visserligen planer på en författningsrevision som skulle grundligt omdana den gamla privilegiestaten, men därav blev intet; vid 1810 års riksdag misslyckades det uppskjutna radikala försöket, och sedan kom en lång tid av reaktion eller stillastående, utan väsentlig ändring i den alltmer underliga och ålderdomliga ständsordningen. Härtill kom att regeringsformen i stort sett innehöll endast bestämmelser om förhållandet mellan statsorganen. Den enskilde hade för sin strävan till frihet och säkerhet föga att hämta i detta dokument; en paragraf, nr 16, kunde visserligen vid festliga tillfällen kallas ett medborgarnas palladium, men i realiteten var den en samling oförbindliga fraser, en tom dekoration.

Regeringsformens betydelse som kodifikation och direktiv har sedermera blivit allt mindre. De stora förändringarna har skett vid sidan av regeringsformen eller har i den endast avsatt knappa antydningar om det nya. Maktfördelningen har efterträtt av parlamentarism, ständsordningen av demokrati, den medborgerliga friheten och likställigheten inför la-

gen har alltmer blivit en realitet — få spår av denna fredliga omvälvning finns i vår främsta grundlag. Flertalet paragrafer är ändrade, men det är föga väsentligt; det viktiga är att så många är döda, oanvändbara eller likgiltiga. Det är, som författningskommissionens sekreterare skriver i minnesskriften, i stor utsträckning tveksamt "vad som över huvud är levande". Några tiotal bestämmelser är av den art att de bör inläras av statsråd, högre ämbetsmän, medlemmar av konstitutionsutskottet samt professorer och tentander i statskunskap och statsrätt; som folklig läsning är de ägnade att på en gång ge falska föreställningar om verkligheten och avskräcka från politiska studier.

Det är därför sannerligen ingen folkfest som firas i dessa dagar. Det är en alltigenom officiell tillställning, där träkigheten, enligt jubileernas princip, något kryddas av myten och överdriften, där officianterna bör säga vackra saker som de inte menar och som ingen tror på. Andra människor kan sända den döda och snart begravna regeringsformen en vänlig tanke som utgångspunkten för en storslagen utveckling i frihetens och folkstyrelsens tecken.